

واکاوای مفهوم احترام به والدین و اصول تربیتی فرزندان مبتنی بر دعای 24 و 25 صحیفه سجاده

فاطمه فاطمی نهاد¹

1- طلبه سطح 4، تفسیر تطبیقی، موسسه آموزش عالی حوزوی معصومیه خواهران، قم.

چکیده

یکی از دستورات اسلام، رعایت حقوق والدین است که آیات و روایات بسیاری بر آن تأکید کرده است. از طرفی نیز تربیت فرزندان نیز از ارکان اساسی زندگی است که در قرآن و روایات به آن اشاره شده است. در این میان صحیفه سجاده نیز بعنوان گنجینه ای از ادعیه تربیتی سرشار از مفاهیم ارزشمند در خصوص تربیت فرزندان و حقوق والدین است لذا هدف این پژوهش واکاوای مفهوم احترام به والدین و اصول تربیتی فرزندان مبتنی بر دعای 24 و 25 صحیفه سجاده می باشد. یافته های پژوهش نشان می دهد که احترام به والدین در این ادعیه شامل؛ دعا در حق والدین، خوش رفتاری، احترام، اطاعت، خدمت نمودن، دعا در حقشان، مودبانه سخن گفتن و گذشت از خطای والدین است. اصول تربیتی فرزندان نیز در سه اصل تربیت جسمانی، تربیت دینی و تربیت اخلاقی باید صورت گیرد.

واژگان کلیدی: صحیفه سجاده، والدین، تربیت، فرزندان

احترام به والدین و نیکی کردن به آنان، از مهمترین آموزه‌های اخلاقی دین اسلام و از مؤثرترین عبادات در کسب رضای خداوند است. در آیات متعددی از قرآن کریم، پس امر به توحید که اصل و اساس دعوت همه انبیاء الهی است، احسان به والدین سفارش شده است. والدین مجرای فیض الهی هستند؛ بدین معنا که خلقت مادی انسان از طریق آنان صورت می‌گیرد. تربیت گری آنان پرتوی از ربوبیت خدا و مهربانی آنها نسبت به فرزندان جلوه ای از رحمت بی نهایت خداوند است. به همین دلیل حق شناسی، احسان و اطاعت از والدین، جلوه ای از حق خداوند بر انسان است «حَقَّ الْوَالِدَيْنِ مُشْتَقٌّ مِنْ حَقِّ اللَّهِ تَعَالَى»^۱؛ و از مهمترین آموزه های اخلاقی دین اسلام می باشد؛ تا آنجا که در چهار آیه از قرآن کریم، نخستین فرمان خداوند پس از امر به توحید و یکتاپرستی، سفارش نسبت به احسان به والدین است.^۲ روایات نیز در بیان منزلت والای والدین فراوان است. در این روایات، رضایت والدین، از اسباب جلب رضایت خداوند و خشم آنان موجب غضب خداوند دانسته شده: «رَضِيَ الرَّبُّ فِي رَضَى الْوَالِدَيْنِ وَ سَخَطَ الرَّبُّ فِي سَخَطِ الْوَالِدَيْنِ»^۳؛ همچنین نگاه محبت آمیز به آنان از اثربخش ترین عبادات و نیکی به آنها نشانه حسن معرفت و تقرب انسان به خداوند دانسته شده است: «بِرُّ الْوَالِدَيْنِ مِنْ حُسْنِ مَعْرِفَةِ الْعَبْدِ بِاللَّهِ تَعَالَى»^۴ (دانشنامه اسلامی، احترام به والدین). در کلام معصومین و در ادعیه ای که از آن بزرگواران به جای مانده است تأکید بر مقام والای پدر و مادر نمود گسترده ای دارد. بعنوان مثال دعای 24 صحیفه سجادیه شامل دعای امام زین العابدین(ع) در حق پدر و مادر است. این دعا در عین بهره مندی از مفاهیمی ژرف، از حیث ظاهر و به لحاظ ظرافتهای ادبی نیز از زیباییهای دلنوازی برخوردار است که عنایت بیشتر اهل فن را به خود جلب نموده است. در سیره آن حضرت آمده است که امام سجاد علیه السلام از غذا خوردن با مادر خود امتناع داشت، سوال کردند که شما با آن کوششی که درباره صله رَحِم داری و از همه مردم نسبت به خویشاوند مهربان تری؛ چرا با مادر خود غذا نمی خوری؟ فرمود: «من می ترسم لقمه ای را بردارم که چشم مادرم به آن لقمه باشد»^۵. دعای بیست و چهارم صحیفه سجادیه از دعاهای مأثور از امام سجاد(ع) در دعا برای پدر و مادر است. حضرت زین العابدین(ع) در این دعا درخواست توفیق خدمت به والدین را از خدا دارد و به وظایف فرزندان در قبال پدر و مادر اشاره می کند. او همچنین از خدا می خواهد که از گناهان والدین به خاطر اذیت و آزاری که از فرزندان به

^۱ - مصباح الشریعة، ص ۷۰

^۲ - سوره بقره / آیه ۸۳؛ سوره نساء / آیه ۳۶؛ سوره انعام / آیه ۱۵۱؛ سوره اسراء / آیه ۲۳

^۳ - جامع أحادیث الشيعة للبروجردی، ج ۲۶، ص ۸۸۶

^۴ - مصباح الشریعة، ص ۷۰

^۵ - خصال، ج ۲، ص ۵۱۸

آنها می‌رسد، درگذرد و در مقابل به برکت دعای برای والدین، آمرزش گناهان فرزندان را نیز درخواست می‌کند. امام در دعای بیست و چهارم انسان را ناتوان از ادای حقوق والدین معرفی می‌کند و از خدا برای ادای وظیفه در قبال آنها یاری می‌طلبد. در دعای بیست و پنجم امام سجاد(ع) از خدا درخواست فرزندان شایسته دارد و خیرخواه شدن، طول عمر و عزت فرزندان را طلب می‌کند. همچنین در این دعا از حقوق متقابل والدین و فرزندان سخن گفته‌است و در آن برخورداری فرزندان از نعمت‌های اخروی و معنوی را آرزو کرده‌است (ممدوحی کرمانشاهی، 1388؛ ص 415). در ادامه به تحلیل و بررسی این دو دعای صحیفه سجادیه خواهیم پرداخت.

اهمیت و ضرورت پژوهش

پژوهش در خصوص احترام به والدین و نگاه تربیتی به ادعیه ماثوره همچون صحیفه سجادیه از آن جهت اهمیت دارد که آن امام سجاد علیه السلام به دلیل فضای سیاسی حاکم بر آن دوران بسیاری از مبانی تربیتی و اجتماعی را در قالب ادعیه بیان نموده است که نیاز به واکاوی و کشف گنج های نهفته در این ادعیه از جمله ادای دین والدین و اصول تربیتی فرزندان در صحیفه سجادیه اهمیت این پژوهش را دوچندان می نماید.

مسئله اصلی پژوهش و سوالات فرعی

پرسش اصلی پژوهش این است که مفهوم احترام به والدین و شیوه تربیتی فرزندان مبتنی بر دعای 24 و 25 صحیفه سجادیه چیست؟

جهت نیل به هدف پژوهش سوالات فرعی زیر مطرح است:

حقوق متقابل والدین بر فرزندان و فرزندان بر والدین کدامند؟

اصول تربیتی فرزندان در صحیفه سجادیه کدامند؟

روش پژوهش

روش پژوهش به دیده ی هدف در این مقاله توصیفی_تحلیلی است، به این صورت که ابتدا به توصیف و ارائه مطالب موجود و مواد اولیه پرداخته میشود و سپس با تحلیل همه ی یافته ها، به استخراج نتایج نهایی می پردازد. روش گردآوری مطالب اسنادی نوشتاری است، به این صورت که از آیات، روایات،

تفاسیر و منابع مکتوب مطالب موردنیاز را به دست می آوریم و روش داده پردازی آمیزه ای تلفیقی است؛ به این معنا که با ترکیب اسناد تاریخی، نقلی، وحیانی و عقلی به نتایج نهایی دست می یابیم.

مروری بر پیشینه پژوهش

در خصوص واکاوی مفهوم احترام به والدین و شیوه تربیتی فرزندان مبتنی بر دعای 24 و 25 صحیفه سجادیه پژوهش هایی صورت گرفته است که از آن جمله می توان کتاب وادی مهر: شرح دعای 24 و 25 صحیفه سجادیه در حق والدین و فرزندان تألیف محمدعلی انصاری و کتاب الگوی سوم، الگوی رفتاری زن در خانواده و جامعه تألیف فرج الله هدایت نیا نام برد. از جمله مقالاتی که در این موضوع نگارش شده نیز می توان به پژوهش احمد دادوند با عنوان حقوق والدین در صحیفه سجادیه، پژوهش رحیمی و عباسی با عنوان آیه به الوالدین احسانا در آینه دعای 24 صحیفه سجادیه با تکیه بر شرح سید علی خان مدنی و پژوهش عباس آزاد با عنوان تربیت فرزند از دیدگاه امام سجاده علیه السلام با تأکید بر دعای 25 صحیفه سجادیه اشاره نمود لذا باتوجه به پژوهش های پیشین و نیاز به پژوهش های بیشتر در این حوزه به واکاوی مفهوم احترام به والدین و شیوه تربیتی فرزندان مبتنی بر دعای 24 و 25 صحیفه سجادیه خواهیم پرداخت.

مبانی نظری پژوهش

یکی از دستورات اسلام، رعایت حقوق والدین است که آیات و روایات بسیاری بر آن تأکید کرده است.⁶ در چند مورد از قرآن، بعد از توحید، احترام به والدین ذکر شده است و امام سجاد علیه السلام نیز در برخی از دعاها صحیفه سجادیه به جایگام و منزلت والدین پرداخته است.

حقوق والدین بر فرزندان

1- دعا در حق والدین

فرزندان اگر در حق پدر و مادر خود دعا کنند، دعایشان برآورده می شود، چون فرزند صالح یکی از صدقات جاریه پس از فوت انسان است؛ یعنی همان طور که آنان در زمان حیات برای والدین ثواب جمع می کنند، این

⁶ - وَقُضِيَ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا... (اسرا/ 23)

ثواب پس از فوت آن‌ها نیز ادامه دارد. امام سجاد علیه السلام در فرازی از دعا 24 صحیفه سجادیه می‌فرماید: «بیامرزش مرا به وسیله دعایی برای ایشان، و ایشان را به سبب مهربانی‌شان به من بیامرزش، آمرزش پا برجا^۷؛ یعنی اینکه در اجر این عمل که برای والدین دعا می‌کنم، مرا مورد بخشش خود قرار ده.

2- خوش رفتاری با والدین

در میان نیکی‌ها، نیک رفتاری با پدر و مادر اهمیت دوچندان دارد. در قرآن نیز بارها، انسان به رفتار نیکو با پدر و مادر امر شده است. بهترین راه برای ابراز محبت به پدر و مادر، نرم‌گویی و خوش رفتاری با آن‌ها است. امام سجاد (علیه السلام) در فرازی دیگر می‌فرماید: «بار خدایا! با ایشان خوش رفتاری نمایم، هم‌چون خوش رفتاری مادری مهربان^۸». فرزند نیکوکار و مهربان از خشنودی پدر و مادر احساس ادای دین می‌کند و از شادمانی آن دو خوشحال می‌شود. در فرازی دیگر آمده است: «بار خدایا! دلم را بر آن‌ها مهربان کن، و مرا با ایشان سازگار و برآنان مهربان گردان^۹».

3- احترام به والدین

این اصل را هرگز فراموش نباید کرد و بایستی آن را سرلوحه زندگی قرارداد. فرزندان باید در هر شرایطی احترام والدین خود را نگه دارند و با احترام برخورد کنند، هر چند والدین در بعضی اوقات در رفتار با فرزندان خود دچار اشتباه شوند. آن حضرت در فرازی از دعا 24 عرضه می‌دارد: «بار خدایا! مرا چنان گردان که از پدر و مادرم بترسم، مانند ترسیدن از پادشاه ستم‌کار^{۱۰}». حضرت در این کلام زیبایی‌شان متذکر می‌شود که احترام به والدین ارزشمند است و جایگاه ویژه‌ای دارد؛ به گونه‌ای باید احترام آنان را نگه‌داری که گویی در حضور سلطانی خودکامه‌ای و به همان شیوه که نزد سلطان مؤدب و با احترام رفتار می‌کنی و مراقب اعمال هستی، در حضور والدین نیز بایستی چنین باشی (فیض الاسلام، 1384، 161).

4- اطاعت از والدین

اطاعت از والدین در جهت جلب رضای خدا، وظیفه هر فرزندی است و عدم فرمانبرداری از ایشان موجب خشم و غضب الهی است. ایشان در فرازی دیگر در این باره می‌فرماید: «اطاعت و نیکوکاری ام را در حق آنان، برایم از خواب در چشم خواب‌آلوده شیرین‌تر کن^{۱۱}». اما اطاعت از والدین تا جایی جایز است که اطاعت از والدین، تضادی با اطاعت خداوند نداشته باشد.

⁷ - وَ اغْفِرْ لِي بِدُعَائِي لَهُمَا، وَ اغْفِرْ لَهُمَا بِبِرِّهِمَا بِي مَغْفِرَةً حَتَّمَا خَدَوْنَدَا. صحیفه سجادیه / 24

⁸ - اللَّهُمَّ وَ اَبْرِئُهُمَا بِرَأَائِي الرِّءُوفُ صحیفه سجادیه / 24

⁹ - اللَّهُمَّ وَ اعْطِفْ عَلَيْهِمَا قَلْبِي، وَ صَبِّرْنِي بِهِمَا رَفِيقًا، وَ عَلِيْهِمَا شَفِيقًا. صحیفه سجادیه / 24

¹⁰ - اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي اُهَا بِهِمَا هَيْبَةَ السُّلْطَانِ الْعُسُوفِ. صحیفه سجادیه / 24

¹¹ - وَ اجْعَلْ طَاعَتِي لَوَالِدَيَّ وَ بَرِّي بِهِمَا اَقْرَبَ لِعَيْنِي مِنْ رُقْدَةِ الْوَسْطَانِ. صحیفه سجادیه / 24

پدر سبب به وجود آمدن عقده و بیماری روانی در وی شده بود؛ به طوری که نسبت به اسلام و مقدسات دین بدبین شده و به آنها جسارت می کرد (مظاهری، 1390؛ ص 177).

این در حالی است که امام خمینی؛ با اینکه نسبت به انجام تکالیف شرعی فرزندان بسیار مقید بود، اما از ایجاد تلخی در جان کودک پرهیز داشت. یکی از فرزندان امام می گوید: زمانی همسرم از روی عادت خانوادگی، صبح ها دخترم را از خواب شیرین بیدار می کرد که نماز بخواند. امام که در جریان قرار گرفت، پیغام فرستاد که شیرینی اسلام را به مذاق بچه تلخ نکن و چقدر این حرف به جا بود و تأثیر عمیقی بر روحیه دخترم گذاشت؛ به طوری که بعد از آن، خودش سفارش می کرد که برای نماز صبح بیدارش کنیم (منفرد، 1374).

ب) توجه به سطوح تحول کودک: کودک از لحظه ای که متولد می شود، دگرگونی های متنوعی را از نظر جسمی، روانی، عاطفی و شناختی تجربه می کند. والدینی در تربیت فرزندان موفقند که این دگرگونی ها را به خوبی رصد کنند و تعامل و رفتارشان را با کودک، با آن دگرگونی ها تطبیق دهند. آنان با شناخت ویژگی های مراحل گوناگون رشد کودک و نیازهای مرتبط با هر مرحله، از شیرخوارگی تا نوجوانی و حتی بزرگ تر می توانند به خوبی به کودک خود کمک کنند (صالحی و قلی زاده، 1393؛ ص 54).

ج) رعایت اصل تدریج در تربیت دینی: یکی از مهم ترین اصول در تربیت دینی، اصل تدریج است. هر چیزی ظرفیت و اندازه ای خاص دارد. پرورش ابعاد روحانی انسان هم از ضابطه و قانون تدریج و تکامل پیروی می کند. پرورش دینی باید با برنامه ریزی زمان بندی شده متوازن، همراه با تربیت بدن و به پیروی از عقل، مبتنی بر شناخت نیازها، علایق و قابلیت ها انجام گیرد. در روایتی از امام پنجم علیه السلام یا امام ششم علیه السلام برنامه تربیت دینی فرزند از دوران خردسالی چنین وصف شده است:

چون کودک سه ساله شود، هفت بار به او بگو: «بخوان لا إله إلا الله». بعد واگذارش تا به سن سه سال و هفت ماه و بیست روز رسد، سپس هفت بار به او بگویند: «بگو محمد رسول الله» و دیگر تا چهارسالگی او را واگذار و چون چهار سالش تمام شد، هفت بار بگویند: «صلی الله علی محمد و آل محمد» و رهایش کنید تا پنج سالگی. آن گاه به او گفته شود: «دست راست و چپ کدام است؟». وقتی فهمید، رو به قبله وا داشته شود و سجده کند و باز واگذارش کنید تا شش سالگی. چون شش ساله شد، رکوع و سجود آموزد تا هفت ساله شود. در این سن دستور دهند تا دست و صورت را بشوید، وضو بگیرد، بعد به نمازش وا دارند و چون نه ساله شد، وضو یادش دهند و اگر ترک کرد، تنبیه شود و به نماز فرمانش دهند و چون نماز و وضو فرا گیرد، والدینش آمرزیده شوند. ان شاء الله²⁶.

از نگاه معصومان: مهم ترین مسئولیت تربیتی والدین، پرورش مذهبی فرزندان باشد؛ چنانکه امام سجاد علیه السلام می فرماید: «²⁷موظفی فرزندان را با آداب و اخلاق پسندیده پرورش دهی، او را به خداوند بزرگ راهنمایی کنی و در اطاعت و بندگی پروردگار، یاری اش نمایی».

²⁶ - مکارم الأخلاق؛ ص 222.

²⁷ - وَ أَنْتَ مَسْئُولٌ عَمَّا وَّالَيْتَهُ مِنْ حُسْنِ الْأَدَبِ وَ الدَّلَالَةِ عَلَى رَبِّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ الْمَعُونَةِ عَلَى طَاعَتِهِ. صحیفه سجادیه/ 25

والدین در تربیت دینی، نقش خود را از طریق ارتباط‌های کلامی، القای باورهای مذهبی و معنوی و نیز رفتارهای مذهبی ایفا می‌کنند. بنا بر تحقیقات، خانواده‌ها با انجام اعمال مذهبی مثل دعا کردن، بردن نام خدا در هنگام غذا خوردن، دادن خیرات، دستگیری از فقرا و رعایت اخلاق، می‌توانند موجب رشد و بالندگی معنوی کودکان شوند. انجام مناسک و شعائر مذهبی نیز بذر معنویت را در دل کودکان و نوجوانان می‌افشانند. بحث‌های آزاد خانوادگی در مورد مسائل مذهبی، در درک کودکان از مفاهیم معنوی تأثیر بسزایی دارد. اگر این بحث‌ها به مقتضای سن کودک و متناسب با فضای فکری او باشد، بسیار گیرا و شیرین خواهد بود. بحث‌های معنوی میان والدین و کودکان، بستر مناسبی را برای نهادینه کردن مفاهیم مذهبی فراهم می‌آورد. از مسائلی که می‌تواند به رشد مذهبی کودکان در خانواده کمک کند، نقل داستان‌ها و روایت‌های مذهبی است. اصولاً کودکان داستان‌ها را دوست دارند و والدین می‌توانند مفاهیم مذهبی را از طریق روایت‌ها و داستان‌های جذاب آموزش دهند (زهره کاشانی، 1388؛ ص 199).

3- تربیت اخلاقی

تربیت اخلاقی یکی دیگر از جنبه‌های دیگر تربیت است که امام سجاد علیه السلام در این دعا به آن اشاره می‌فرماید: «وَأَصِحَّ لِي... أَخْلَاقُهُمْ: و اخلاقشان را برای من سالم بدار». جداگانه ذکر کردن تربیت اخلاقی توسط امام علیه السلام با وجود تقسیم دین به سه بخش احکام، اعتقادات و اخلاقیات، بیانگر اهمیت آن است.

تربیت اخلاقی با مفاهیمی همچون وجدان، احساس گناه، نوع‌دوستی، همدلی، احترام، صداقت و ... سر و کار دارد (رشید و همکاران، 1396؛ ص 219). کودک اخلاق‌محور، از دزدی، دشنام، فریب، غیبت، تهمت، سخن‌چینی، خشونت، آزار و اذیت دیگران، بدخواهی و ... به دور است.

بیان نقش والدین در تربیت و سلامت اخلاقی فرزندان در فضای خانواده توسط امام سجاد علیه السلام، حاکی از اهمیت این امر در خانواده است؛ زیرا در بسیاری از موارد کج‌رفتاری فرزندان ناشی از نبود یا بی‌ثباتی قوانین اخلاقی در زندگی روزمره است. نوجوان و جوان در خانواده‌های آشفته، با مشکلات عدیده‌ای به خصوص در زمینه اخلاقی رو به رو هستند. خانواده‌های متزلزل که بر اثر طلاق یا مرگ والدین از هم فرو پاشیده‌اند، محیط مساعدتری را برای رشد رذایل اخلاقی فراهم می‌سازد. تحقیقات به عمل آمده از پسران نوجوان دبیرستانی، بیانگر آن است که عقب‌ماندگی نوجوانان خانواده‌های شکست‌خورده، در انجام فعالیت‌های اجتماعی است. آنها افرادی عصبی، تندخو، بدبین و حساس هستند که در مقایسه با بقیه دانش‌آموزان، آمادگی انحراف بیشتری دارند (حسین پور، 1397، خرداد).

یادگیری مشاهده‌ای فرزند و نیز تربیت الگویی و عملی والدین، جایگاه بسیار مهمی در تربیت فرزند دارد؛ زیرا اغلب رفتارهای انسان، بر اساس یادگیری است و اولین و مهم‌ترین پایگاه یادگیری افراد، کانون خانواده است. قرآن با بیان سرگذشت بسیاری از اقوام منحرف گذشته، از تأثیرگذاری رفتار و گفتار خانواده بر فرزندان خبر می‌دهد: «و هنگامی که کار زشتی انجام می‌دهند، می‌گویند: پدران خود را بر این عمل یافتیم»²⁸. امام صادق علیه

²⁸ - وَإِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً قَالُوا وَجَدْنَا عَلَيْهَا آبَاءَنَا. اعراف/ 28

السلام نیز فرموده است: «با اعمال خود مردم را دعوت کنید، نه با زیانتان»^{۲۹}. والدین موفق در تربیت فرزند این حدیث امام علیه السلام را در نظر می گیرند تا در عمل فرزندان را به امور شایسته و فضیلت های اخلاقی فرا خوانده شوند؛ زیرا فرزندان بیش از آن که به گفتار والدین بیندیشند، به عملشان می نگرند. پدر و مادر باید توجه کنند که در خانه به عنوان الگوی تربیت فرزندان به حساب می آیند و برای ایجاد صفات خوب و ترویج خصال پسندیده و عادات مطلوب تربیت، بایستی اقدام عملی کنند و به تذکر و پند اکتفا ننمایند (آزاد، 1398؛ ص 71).

بطور خلاصه برخی آموزه های دعای 25 صحیفه سجادیه در زمینه اصول تربیتی فرزندان، به شرح ذیل است:

- ✓ درخواست فرزندان شایسته
- ✓ دعا برای طول عمر و عزت فرزندان
- ✓ دعا برای خیرخواه شدن فرزندان (درخواست نیکوکاری همراه با تقوا و بصیرت)
- ✓ دعا برای فراوانی روزی فرزندان
- ✓ دعا برای محبت و اطاعت فرزندان در حق اولیای الهی
- ✓ دعا برای دشمنی فرزندان با دشمنان الهی
- ✓ یاری خواستن از خدا در تربیت و تأدیب فرزندان و مهربانی به آنها
- ✓ دعا برای در امان ماندن فرزندان از سلطه شیطان
- ✓ دعا برای مصونیت فرزندان از عاق والدین شدن
- ✓ دعا برای زنده ماندن یاد توسط فرزندان (ویکی شیعه، دعای 25 صحیفه سجادیه).

نتیجه گیری

در همه ادیان و شریعت ها، احترام به والدین به عنوان امری واجب مطرح شده است. پدر و مادر به عنوان سبب وجود و تربیت فرزندان، حقوق بسیاری بر گردن آنها دارند که باید حقوق آنها شناخته و به والدین آنگونه که شایسته است احترام گذاشته شود. دعا کردن و طلب خیر و رحمت از خداوند متعال نمودن برای والدین، از جمله حقوق ایشان و یکی از وظایف فرزند در قبال پدر و مادر می باشد که باید هم در حیات و هم در ممات آنها، بدان عمل کند. دعای 24 صحیفه سجادیه سرشار از مفاهیم پر بار تربیتی گنجینه پیش روی فرزندان در خصوص احترام به والدین است که امام سجاد علیه السلام احترام به والدین را در کمال احترام بیان می نماید. احترام به والدین در دعای 24 صحیفه سجادیه شامل؛ دعا در حق والدین، خوش رفتاری، احترام، اطاعت، خدمت نمودن، دعا در حقشان، مودبانه سخن گفتن و گذشت از خطای والدین است از طرفی نیز تربیت فرزند و اصول آن نیز در ادعیه و زیارات بسیاری مورد اشاره قرار گرفته است که از آن جمله دعای 25 صحیفه سجادیه آن حضرت می باشد. آن حضرت در دعای 25 صحیفه سجادیه طی شش محور به تربیت فرزند و لطافت ها و

²⁹ - كُونُوا دُعَاةَ النَّاسِ بِأَعْمَالِكُمْ، وَ لَا تَكُونُوا دُعَاةَ بِلْسِنَتِكُمْ. سَفِينَةُ الْبَحَارِ؛ ج 6، ص 514.

ظرافت‌ها، شاخص‌ها و ویژگی‌ها و نیز آسیب‌ها و هشدارها پرداخته است و اصول تربیتی فرزندان نیز در سه اصل تربیت جسمانی، تربیت دینی و تربیت اخلاقی باید صورت گیرد. این دو دعا منشوری از حقوق والدین بر گردن فرزندان و وظایف تربیتی والدین در حق فرزندان است که با عمل نمودن به آن می‌توان به تربیت فرزندی با شاخصه‌های دینی و کامل امیدوار بود.

منابع

* قرآن کریم

* صحیفه سجادیه

* ویکی شیعه، دعای بیست و چهارم و بیست و پنجم صحیفه سجادیه

1- آقا تهرانی، مرتضی؛ حیدری کاشانی، محمدباقر. (1393). خانواده و تربیت مهدوی، تهران: نشر کتاب یوسف.

2- بروجردی، آقا حسین. (1386). جامع أحادیث الشیعة (للبروجردی). تهران: مطبعة المساحه.

3- تابناک. (1393، آبان). روابط والدین و فرزندان در کلام امام سجاد(ع). برگرفته از <https://tabnak.ir/001sKR>

4- دادوند، احمد. (1400). حقوق والدین در صحیفه سجادیه. فصلنامه ره توشه، 3(9)، 17-9.

5- رحیمی، هادی. (1398، شهریور). تربیت فرزند از نگاه امام سجاد (ع). راسخون. برگرفته از <https://rasanews.ir/002amM>

6- رشید، خسرو، حسینی اصل نظری، مریم، یعقوبی، ابوالقاسم، و کردنوقابی، رسول. (1396). شناسایی مولفه‌های اساسی تربیت کودک بر اساس دیدگاه والدین ایرانی. خانواده پژوهی، 13(50)، 236-215.

7- زهره کاشانی، علی اکبر. (1388). اصول تربیت دینی از منظر آیات و روایات، اسلام و پژوهش‌های تربیتی، 1(2). 169-202.

8- سید روح الله حسین پور؛ «عوامل مؤثر در رشد اخلاق کودکان و نوجوانان»؛ پایگاه راسخون؛ 1397/03/09 <https://rasekhoon.net/lifestyle/show/1379005>

9- صالحی، مبین؛ قلی زاده، معصومه. (1393). یک قدم تا باور: عزت نفس کودکان، تهران: انتشارات موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)

- 10- فیض الاسلام، علینقی. (1384). ترجمه و شرح صحیفه کامله سجادیه، قم: انتشارات فقیه.
- 11- محمدی مزرعه شاهی، مجتبی و متولی زاده نائینی، حمید. (1392). حقوق متقابل والدین و فرزندان از منظر امام سجاد (ع) با تکیه بر دو دعای 25 و 26 صحیفه سجادیه، همایش سبک زندگی امام سجاد
- 12- گیلانی، عبدالرزاق. (1377). مصباح الشریعة، منسوب به امام صادق علیه السلام، تهران: پیام حق.
- 13- ممدوحی کرمانشاهی، حسن. (1388). شهود و شناخت، جلد 2، تهران: انتشارات بوستان کتاب.
- 14- مظاهری، حسین. (1390). خانواده در اسلام، تهران: نشر شفق.
- 15- منفرد، غلامرضا. (1374). تربیت دینی با الهام از سیره تربیتی حضرت امام خمینی (ره)، کنگره آثار و اندیشه تربیتی حضرت امام خمینی. 383-396.